

Herczog Noémi

A fejcsóváló lény

KOCKAVETŐ

Bodó Viktor a magyar színház David Lynche. Ennek egyszerre pozitív és negatív hozadékaival. Mert őrült világában, ami szinte mindig egy elmegyógyintézet kozmikus modellje, olyan Csodaországba kerülünk, ahol Alice nem ébred fel a végén; olyan *Szentivánéj*be, ahol a szereplők hol emlékeznek álmukra, hol nem, és elmarad a szimpla megnyugvás, hogy „hisz ez csak álom volt”. Lynchet idézi e világ azért is, mert filmszerű – Mundruczó Kornél mellett talán Bodó a „legfilmesebb” színházi rendezőnk. Ez a többnyire őrült képzettársításokkal dolgozó módszer olykor nem mentes a blöffötől sem, és mindig azon fordul meg, mennyire sikerül meglepnie a nézőt.

A *Ledarálmakeltűntem* úgy kaskai, hogy közben elementárisan vicces (megidézve ezzel a Kafka naplójában írottakat arról, hogy amikor először olvasta fel barátainak *A per* kéziratát, azok dőltek a röhögéstől), ugyanakkor nyomasztó és szorongató is, mert nincs szabály, amihez Józsi (Josef K.) alkalmazkodhatna, lévén azok éppen abban a pillanatban változnak meg, amint elfogadja őket – ennyiben mintegy Lynch útvesztőiben bolyong. Per vádlottja a legújabb Szputnyik-produkció főhőse, Luke Rhinehart (Fábián Gábor), a pszichiáter is. Ez a szintén rendkívül vicces tárgyalás azonban szelídőbb, és nem kelt szorongást, mert bár az ítélszék tagjai őrülnak, de a vádlott tenyeréből esznek, aki maga a porondmester, és az őrült tárgyalást úgy vezényli le, hogy neki végül semmi bántódása sem esik.

Az 1971-es amerikai kultregény (*The Dice Man*) főhőse, Luke – akárcsak Burgess *Gépnarancs*ának kicsi Alexe korábban (1962), majd Ellis *Amerikai pszichójának* Batemanje később (1991) (amelyekből anno a remek *Nexxt* is készült, Bodóval a félelmetes fejű tömeggyilkos szerepében) – szintén letér a társadalmilag elfogadott útról, s úgy dönt, hogy gazember lesz. A jól szituált élet verklíje és unalma helyett eksztázisra vágyik, amolyan következmények nélküli tébolyra, mondjuk, este fél nyolctól kilencig. Amerikában a pszichiáter által írt könyv valószínűleg azért szólt olyan nagyot, mert kinek-kinek a saját, mindennapi, néma, őrangyal arcú terapeutáját juttatta eszébe, s annak maró szatíráját (is) adta. Mivel nálunk ez nem közprobléma, a nézőnek sem érdemes a téma mögött társadalmi megokolást keresnie. De elgondolkodtató, hogy ebben a nem túl mély regényben mégis milyen kristálytisztán jelenik meg az ősrégi filozófiai *vagy-vagy*: hogy bárhogy döntsünk is az életben, az vagy rossz, vagy rossz lesz. Rhinehart társadalmon kívüli és provokatív válasza erre az, hogy akkor bízzuk magunkat a véletlenre. Mindenképp megérte, hogy Bodóék egy előadás erejéig így tettek.

Mert itt pszichiátria az egész világ, és gyógyos benne minden férfi és nő. A leggyógyosabb persze maga a psi-

chiáter, akinek már azelőtt sincs sok vesztenivalója, hogy racionális elhatározás helyett a „pettyes szeszélyre”, avagy a „hatarcú istenségre”, azaz a dobókockára, ily módon a véletlenre bízva élete komoly döntéseit. A regényben leírt unalmas kis család átlagos reggelije a Szputnyik-változatban csak annyiban szokványos, amennyiben mindannyian őrülnak vagyunk. Vinnai András, a „bodóul” gondolkodó drámaíró, a színészek, a rendező és a dramaturgok improvizációi, gondolatai kerek és jól érthető dramaturgiává álltak össze, és persze gegek formájában Lynch most is előkerül, ezúttal önnön paródiájaként...

A nyitó képben *A padlás* dallamára néz farkasszemet a társulat Luke-kal, aki karmesterként irányítja a szereplők szólamainak ritmusát. Egy tárgyaláson vagyunk, ez adja az előadás keretét, ahol Luke a vádlott. A fal mentén akár az orgonasípok ülnek az ítélszék tagjai – persze ők játszanak minden más szerepet is, valamint ők *a kar*: az illusztráció, máskor a főhős félelmei vagy az őrült külvilág. De ezt akkor még nem tudjuk. Segítségül rögtön az elején kapunk egy rapid enumerációt. Gyabronka József mint bíró áll középen, és bemutatja a szereplőket, miközben végig küzd röhögőgörcsével, amit először nehéz hová tenni, később azonban, mikor másik szerepben, mint papot látjuk, a röhögőgörcs ismét visszaköszön. Ugyanígy elfogadjuk, hogy Téby Zita sokszor nem Luke feleségeként van a színen, majd egyszer csak elhangzik az a lynches mondat, hogy „bocs, de kicsit zavaró, hogy pont úgy nézel ki, mint a feleségem”. Vagy mikor Luke mint narrátor fordul a nézőkhöz, a család kicsit meglepődik, vajon miért is beszél magában – egyszóval búcsút mondhatunk a „félre”-effekt magátólértetődőségének.

Ha a Szputnyik-bázis üres szobája nem kelt is olyan különleges látványt, mint például a *Ledarálmak...* tölcsérben szűkülő színpada, ezt a színészek sok tekintetben sikeresen kompenzálják. Itt mozgás, tánc, ritmus, zene és ének nem a jelenetek közti űrt vagy átkötést hivatott kitölteni, mint azt oly sokszor látjuk, hanem szer-

ves alkotóelemei maguknak a jeleneteknek – a kar tagjai építőkockák (dobókockák), amelyekből felépül, majd leomlik és folyamatosan újraépül őrült narrátorunk, Luke története.

Különleges tér hiányában az őrület másik eszközét a pörgően filmes hatások adják. Fábián Gábor kétszer (ami talán már több is, mint elegendő) állítja meg a pillanatot, hogy kedves családján szíve szerint állva boszszút sorra lelője valamennyi közeli hozzátartozóját, majd a családi idill mindkétszer tovább folytatódik (itt még biztosak lehetünk benne, hogy mindez csak a képzelet játéka volt). Mindehhez a hangokat (pofon, nyak-kitekerés, lövés) kívülről kapjuk, bár olykor Fábián Gábor hangja magától is eltorzul, mint amikor lelassítják a felvételt, és a legbizarrabb pillanatokban olyan a hatás, mintha egy filmes DJ keverné a szereplők világát egyre torzabbá.

És a legfontosabb: öröm látni, hogyan szokik egybe a Szputnyik társulata, egyre több a remek alakítás. Fábián Gábor az este középpontja, és nem csupán azért, mert körülötte forog a játék; különleges képességeiről még annyit, hogy virtuóz módon tudja a dobókockát a szájából elővarázsolni a fogai közé úgy, hogy azok a kívánt számot mutassák. A másik száj-virtuóz a Szputnyikban először szereplő Terhes Sándor, aki egy cigarettacsikket nyel le látszólag, majd könnyedén kifújja a füstöt, s vele a lenyeltnek hitt cigit is. Komolyra fordítva a szót: nar-

cisztikus és egyszerre két szemüvegben pompázó, de a munkáján kívüli viszonyokra rá nem látó pszichiátere telitalálat. Nem csalódunk a másik vendégben, Gázsó Györgyben sem. Gyabronka József pedig, mint atya, aki fiát elmeegógyintézetbe küldi, röhögőgörcsének hála jóval őrültebbnek tűnik, mint gyermeke, de semmiképp sem nevezhető a társadalom és a normalitás konzervatív ellenpólusának a szabad őrülettel szemben.

És az új nevek... Ha a hatarcú istenség hatot nem is, de egy-két arcot minden szereplőnek villantani enged: kiváló Jankovics Péter, valamennyi szerepében. A személyiségfejlesztő csoportos felszólalása, ahol kötő-, toldalék- és hordalékszavakból kerekít teljesen üres rög-tönzött beszédet, azt hiszem, mindenki számára tanulságos lehet, aki valaha részt vett csoportos megbeszélésen. Ismét nagyszerű Hay Anna, hol az ólommellű és érző szívű, decens titkár nő szerepében, hol pedig pajzán hippi énekesnőként a dadaista dalbetétekben. Tóth Simon Ferenc az egyetlen, akinek az esze nem csak hobbiból ment el az előadásban, és nem is csinálja izléstelenül, sőt.

Arra a terápiás kérdésre, hogy vannak-e szülei, Réti Anna táncos elkezd bólogatni. A gyanúsán hosszú bólogatás felgyorsul, lassanként a fej körözni kezd, majd egyre eszeveszettebb sebességű fejcsóválássá változik, egyetlen hatalmas NEM-mé, mintha csak a normálissá gyógyítás ellen lázadozna, és azt tagadná teljes erővel.

Ez a fej-tánc az előadás legszebb, legfinomabb jelene. Hiszen ki maga a Kockavető is? Valaki, aki nemet mond az unalmas normákra. Fejrázó lény. (Jusson eszünkbe a *Hair* című számából Don Dacus örök érvényű fejrázása, amikor ollóval közelítettek a sörényéhez.) Fábián Gábor nem vet ténylegesen kockát, csak megcsóválja a fejét egy-egy döntés előtt (ilyenkor hangeffektet hallunk, majd a következményekből de-

rül ki, hányast is dobott), szóval ideig-óráig csóválja... Aztán egyszer csak, hopp, lenyeli a kockát, és akár Hóféhérekének az alma, torkán akad a dörgő hangú kockaisten (Molnár Gusztáv) ajándéka, amit minden véletlenek ura vissza is vesz tőle, azzal, hogy „haladjon inkább az árral”. Már kilenc órára jár, ideje újra normálissá válni, eksztázisból is megárt a sok. Luke nem veszít semmit, se állást, se családot, se pert, voltaképp ezúttal még az eszét sem veszti el végleg... És persze a nézőit sem, mert ránk ragad Gyabronka röhhögőgörcse, és együtt hahotázunk ezzel a félőrült Lynchcel.

BALRA: Jankovics Péter, Fábián Gábor, Téby Zita, a földön Székely Rozi
LENT: Terhes Sándor és Fábián Gábor

Schiller Kata felvételei

KOCKAVETŐ
(Szputnyik Hajózási Társaság –
Modern Színház- és Viselkedéskutató
Intézet-Labor)

Luke Rhinehart regénye alapján az átiratot készítette: Vinnai András. **Dramaturg:** Turai Tamás, Róbert Júlia. **Jelmez:** Kovács Andrea. **Zene:** Keresztes Gábor. **Fotó-vidéo:** Tóth Simon Ferenc. **Rendező-asszisztens:** Varsányi Kristóf. **Produkciós vezető:** Tóth Péter. **Rendező:** Bodó Viktor.

Szereplők: Fábián Gábor, Gazsó György, Gyabronka József, Hay Anna, Jankovics Péter, Koblicska Lóte, Lajkó Bence, Molnár Gusztáv, Réti Anna, Szabó Zoltán, Székely Rozi, Terhes Sándor, Téby Zita, Tóth Simon Ferenc.

Rend a káoszban

BESZÉLGETÉS BODÓ VIKTORRAL

– Mit jelent a társulatod neve: Szputnyik Hajózási Társaság – Modern Színház- és Viselkedéskutató Intézet-Labor?

– Egy hosszú közös éjszakai agytröszt eredménye a nevünk. Nem akartunk komolyan hangzó színházi nevet, sokkal inkább olyat kerestünk, amely pont olyan ellentmondásos, mint a létezésünk – így lettünk „Szputnyik Hajózási Társaság”. A „szputnyik”: elmozdulás az ismeretlenbe a zuhanás és robbanás rizikójával, valami új és nagyszerű felfedezésének a lehetőségével. Eredetileg úgy képzeltük, hogy fix alkotócsapattal és alkalmakra összehívott színészekkel nyaranként egy tengerjáró hajón dolgozunk majd, nemzetközi workshopokat csinálunk – amikor tengeren van a hajó, dol-

gozunk, amikor pedig partra száll, előadjuk a kész jeleneteket, levetítjük a közösen készített filmeket, koncertezünk... A „modern” szó mostanra már elhasználdott, retró kifejezéssé vált, tehát talán humoros, mégis jelzi, hogy nem valami hagyományos dologról van szó. A „viselkedéskutatás” meg... Hát, végül is ezt csináljuk.

– Az előadásaidban tényleg nagyon erősek és megjegyezhetők a karakterek. Hogyan születnek? A színészekből indulsz ki, vagy tőlük függetlenül találod ki azokat a különös figurákat, akiket aztán ők – színészi feladatként – létrehozhatnak?

– Ahány munka, annyiféleképpen kerül elő a karakterépítés kérdése. Mindenesetre mindig abból indulok